

Maróthy Margit, a Nemzeti Színház örökös tagja

Maróthy Margit mint fiatal színésznő

Maróthy Margit színésznő Maróthy János földbirtokos és Danzinger Friderika elsőszülött gyermekeként, 1872-ben, a Szatmár megyei Rozsályban látta meg a napvilágot. Gyermekkora első éveit a rozsályi várban töltötte. Ezt apja a dohánypaját pusztító tűzvész után, ősi birtokával egyetemben kénytelen volt eladni és kisebb birtokot vásárolt. A család 1883-ban Pestre költözött, ugyanis Margit apját az 1848-49-es szabadságharc katonái honvéd menházának parancsnokává nevezték ki, címzetes ezredesi rangban. Az édesapa a menházban tevékenykedett, a család a Kálvin téren, a „Két Oroszlánhoz” elnevezésű, hosszú, egyemeletes épületben lakott.

Margitot édesanyja 1886-ban a színművészeti akadémiára íratta. Igaz, kedélytelen, féltékeny és vad természete miatt ilyen irányú tanulmányokhoz nem volt kedve. Az akadémián mégis megkedvelték, felfedezték tehetségét, sőt ösztöndíjat is kapott. A drámai tehetségére felfigyelő, kiváló képességű Nagy Imre színművész csoportjába került.

Szülei a korak megfelelő szellemben, féltő gondossággal nevelték. Az utcára egyedül sohasem mehetett, az akadémiára és onnan haza édesanyja kísérte. Édesapja szigorú ember volt, ennek ellenére a legnagyobb büntetése az volt, ha leányát nem csókolta meg. Margitnak édesapja volt a férfiideálja, így aztán nagy veszteséget jelentett számára, amikor édesapja a második szélhűdésből már nem épült fel. Az özvegyen maradt édesanya zongora-, ének-, német- és franciaórákat adott, ebből tartotta fenn a családot.

Már 1890. januárjában, negyedéves színiakadémista korában, szerződést ajánlott neki a Nemzeti Színház. Márciusban a Nemzeti Színházban volt a vizsgaelőadása, az Ember tragédiájának Éva szerepében mutatkozott be. Sudár termete, csengő alt hangja és a szülőföldről hozott gyönyörű magyar kiejtése mindenkit elbájolt. Igen nagy sikert aratott, tizenhét évesen már 1890. áprilisától a Nemzeti Színház tagja lett.

A sikert sajnos nagy bánat követte, május 7-én édesanyja váratlanul meghalt. Tanulmányaiiban támasza, pályájának irányítója magára hagyta, leánya első alakításaiban azonban még gyönyörködhetett, örvendezhetett a kibontakozó tehetség sikerének. Margit öccsével, a 13 éves Kálmánnal együtt, aki Kassán a katonai reáliskolában tanult,

teljesen árván maradt. Ebben a helyzetben Paulay Ede, a Nemzeti Színház igazgatója, állt a pálya kezdetén álló művész mellé. Így lett Maróthy Margit a színház árvája. Jászai Mari szeretettel ölelte magához, kényeztette és azt mondogatta, hogy benne látja utódát. Paulay az évad végén tehetsége teljes kibontakoztatása érdekében azt tanácsolta, hogy egy téli szezon idején, mint a Budapesti Nemzeti Színház tagja, vállaljon szerepet a Kolozsvári Nemzeti Színházban.

A kolozsvári vendégeskedés sok-sok sikert, tapsot és a csokrok özönét jelentette a fiatal művész számára. De ennél többet is jelentett az Erdély központjában töltött időszak. A már korábban ismert, jó barát, sőt távoli rokon Ráthonyi Ákos volt legtöbb szerepében partnere, így a Csongor és Tündében a címszereplőket, a Lear királyban Cordéliát és a Frank királyt, Rómeót és Júliát ők személyesítették meg. E színpadi kapcsolat a szezon végére az ifjú művészek színpadon kívüli szerelmével, és az 1893-ban Rozsályban megkötött házassággal végződött. Az ifjú férj kedvéért, Paulay Ede hozzájárulásával, még egy évet töltöttek Kolozsvárott.

A Nemzeti Színháznak a fiatal tehetséges művésznőről való gondoskodása igen előrelátó volt. Hosszabb tanulmányútra küldték ki Párizsba és Londonba.

1894-ben már mindkettőjüket Pesten találjuk. Ráthonyi Ákos sikeresen szerepelt a jelentős fővárosi színházakban, így a Vígszínházban, a Király Színházban, majd a Magyar Színházban. Állandó elfoglaltsága és hevesége felesége féltékenységét váltotta ki.

Maróthy Margit a Budapesti Nemzeti Színházban további kilenc évadon át játszott 1894-től 1903-ig. Ebben az időszakban a Szentivánéji álomban Heléna szerepében lépett fel. A másik Shakespeare darabban, a Vízkereztben Viola szerepében, Márkus Emiliát helyettesítve lépett színre.

A gyönyörűen ívelő pálya azonban megtört, rohamosan erősödő tüdőcsúcshurut, majd szívizombántalmi miatt 1905-ben orvosainak tanácsára nyugdíjba vonult. Amint önmaga írja, még annakidején Kolozsvárott téli esteiken a Gyulai Havasok felől fújó hideg szelek váltották ki megbetegedését, melyet a fővárosi megerőltető feladatok sora csak súlyosbított. A színművészi pályától megvált művész gondját-baját tetézte az, hogy a 13 évi házasság után, 1906-ban elvált első férjétől.

1907-ben hosszabb időt töltött Genfben, majd hazatérte után férjhez ment a pohorellai származású dr. Gömör Olivérhez, aki igen művelt, széles látókörű ember, gyöngéd férj volt. Gömör Olivér gimnáziumi tanulmányait 1878 és 1886 között a bécsi Theresianumban végezte, ahol a magyar nyelv mellett német, angol és francia nyelvismeretre tett szert. A későbbiek során jogi tanulmányokat folytatott és így a Gömör megyei tisztségein kívül miniszteri titkári feladatot látott el Budapesten. Gömör Olivér írói ambícióit bizonyítja megjelent novellás-esszéi kötete. Szoros barátság fűzte Justh Zsigmondhoz, aki számos művében a társadalom átalakításának szükségességével foglalkozott. 1911-ben Gömör Olivér szüleinek halála után feleségével együtt a családi birtokra, Serkébe költözött. Ez a környezet a színművész egészségre kedvezően hatott. Napjaikat kedves vidéki hajlékukban éltek és európai utazásokkal tarkították. A gyöngéd férj azonban 1917-ben megbetegedett. A budapesti kivizsgálások után a beteg a sanatóriumi kezelésről hallani sem akart, így hazatértek Serkébe, ahol felesége ápolta. 1918-ban a beteg állapota súlyossá vált, már a tíz hónapos pesti kezelés sem segített és 1920. február 20-án a serkei temetőben helyezték örök nyugalomra. Kívánsága szerint mély sírgödört a környéken bőven található boróka bokrokkal töltötték meg és csak aztán temették be földdel.

Serkei kúriájuk még férje életének utolsó napjaiban a vörös katonák és a cseh légióonáriusok csatározásának keresztútjába került. Hol az egyik, hol a másik sereg üttött hadiszállást otthonukban, amit több súlyos találat is ért és csak a többszázéves boltívek és az ezen fekvő vastag földréteg védelmezte meg életüket. Az 1920-as évek elején a magára maradt színművész a férjétől örökölt gazdaság háborús állapotok utáni rendbehozatalával, a gazdaság irányításával foglalkozott.

Az 1920-as években számos nyomát látjuk annak, hogy özv. Gömör Olivérné kapcsolatot keresett a közélettel. Befogatta hintájába két fehér lipicaiját és Feledre vagy Rimaszombatba hajtatott. Ellátogatott férje rokonaihoz, előadást tartott indiai útjáról, kúriájában fogadta a Prágában, Pozsonyban tanuló fiatal egyetemisták csoportját és velük megvitatta az időszerű társadalompolitikai kérdéseket. Több ízben hosszabb időn át vendégeskedett otthonában a hírneves Korányi professzor és családja. Boross Zoltán emlékei szerint 1928 táján a kúria parkjában mintegy 70 személy részvételével teozófiai összejövetelt szervezett, melyről a korabeli Gömör című lapban be is számolt. A serkei kúria gyakorta európai szintű értelmiségi társaskörnek ad otthont, hiszen megfordult itt Györy Dezső, Szombathy Viktor, Boross Zoltán, Benkovits Gyula, Simándy Pál, Komlós Aladár, Kubinyi László, Balogh Edgár, Werner Gyula és mások.

Ha társaságban megjelent, öltözeke elegáns és mértéktartó volt, szerette a sárga szín árnyalatait, azt mondta, a sárga az intelligencia színe. Nyilvános helyen, e kor szokásainak megfelelően, kalapot viselt, melyet rendszerint csokrocská díszített.

Gömöriné Maróthy Margit 13 évi özvegység után 1933-ban ismét férjhez ment. Férje Isaák Elemér lett, akinek apja a rozsályi tűzvész után megvásárolta birtokukat. Így 61 éves korában visszakerült szülőföldjére, a várba, ahol édes szüleivel gyermekkorát élte. A fáma szerint Gömör Olivér és Isaák Elemér annak idején a színművészről miatt párbajt is vívtak. Sokak nézete szerint ez a harmadik házasság menekülés volt a magányból és a társatlanságból.

Isaák Elemérrel kötött házassága idején is gyakran meglátogatta serkei otthonát, melyet hű belső emberei őriztek. A fiakkerhez hasonló tetejű, Fiat márkájú autója, melyet sofőrje és gépésze vezetett, gyakran bűgött fel a Serkébe vezető poros úton. Az alkalmazottak szűk köre évtizedeken át híven szolgálta a „méltót”, így Balogné, Margit asszony, aki kulcsárnője volt, de Bódi János, Páles, majd Zajac Bálint kertészek voltak kedves alkalmazottai.

1939 után öccsének gyermekei, valamint az Isaák rokonság tagjai nyaranta vendégeskedtek az ódon, meghitt, szép angolparkkal körülvett otthonban. A háború utolsó esztendejében egyre több látogatója akadt, akik a biztonságosabb, nyugodtabb vidéki otthonban kerestek menedéket.

Maróthy Margit megélhetését a két háború közti időszakban a mintegy 250 holdas, Serke határában lévő petrespusztai birtok biztosította, amit jobbára bérlet útján hasznosított. A Petresben nagy kiterjedésű gyümölcsöse is volt, melynek bő terméséből néhány teli kosarat (naspolyát, almát) a templomkert kapujába helyeztetett a gyerekek nagy örömeire. A Tusom völgy erdejéből kitermelt fa árából jövedelmét gyarapította, de engedélye tüzelőhöz és haszonfához juttatta a falu közösségét is. Gazdaságát igyekezett modernizálni, így pl. a Mátyás zúzó ontotta a darát, tejjgazdaságot létesített. Ilyen irányú törekvéseit azonban a háborús időszak körülményei visszavetették.

Harmadik férje 1944 tavaszán meghalt. Így özvegyen maradt a háborús gondok-bajok idejére. 1944 utolsó napjai, majd az ezt követő időszak a megpróbáltatások tíz esztendejét jelentették az egyedülálló színművész számára. A harci események nem okoztak komoly károkat otthona épületében, ellenben az áttekinthetlenség zűrzavarában halászok éltek a lehetőséggel. Ekkor egy éltesebb szovjet tiszt tiszteletteljesen bemutatkozott, elfogadva a ház asszonyának kéznűjtását, a továbbiak során francia nyelven értekeztek. A tiszt felismerve a helyrehozhatatlan károkozás veszélyét, megálljt parancsolt, és mindent helyrerakatott. Ezekben a napokban, sőt január végéig fegyveres katona őrködött a kúria nyugalma felett.

Az orosz csapatok elvonultával az udvarház egyetlen szobájában és egy kis konyhában húzódott meg kedves, hűséges kulcsárnőjével Balognéval. Ez volt a helyi hatalom döntése. A zsúfolt könyvtárszobában, megmaradt kedvenc tárgyai között, derűs mosollyal fogadta ritkán érkező látogatóit.

A pengő-korona pénzváltásból eredő kötött betétjéből szabadítottak fel számára időnként néhány száz koronát. Ha ez az összeg elfogyott, akkor az antikváriusok csináltak jó boltot. Hozzájuk vándoroltak apránként az értékes festmények, gobelinek, dísz tárgyak a megmaradt töredékből.

Az 1947-48-as esztendőben lehetősége nyílt volna a lakosságcsere során az áttelepülésre. A kormánybiztosság meghatalmazottja, dr. Boross Zoltán által felkínált lehetőséget azzal utasította vissza, hogy Isten így rendelkezett, itt kell elszegényednem és meghalnom, – de majd a másik életben a „kárma” szerint értékeli az Úr jövődóm alakulását. Szűk környezetén, néhány ismerősén kívül közömbösen viseltettek irányában.

1955. február 27-én csendesen, megnyugodva sorsában, panasz nélkül, végelgyenülésben költözött el az e földön élők sorából. Gömör Olivér, a második férj családjának sírkertjébe temette el az idős Zajdó László református tiszteletes, akivel a hit elvi különbségei miatt nem tartott szoros kapcsolatot.

Végrendeletében a mintegy 2000 kötetet számláló könyvtárát a Sárospataki Főiskolára hagyta, a hagyatékot azonban a Rimaszombati Múzeum vette át és őrzi napjainkban is.

Megemlékezésünkkel tartozunk a Nemzeti Színház örökös tagjának, hiszen Maróthy Margit erre a megtisztelő címre élete végéig büszke volt.

A századforduló idején sok kimagasló színházi élményben részesítette az igényes pesti színházlátogatókat. Mi pedig, gömöriek büszkék vagyunk arra, hogy köztünk élt, ragaszkodott vidékünkhez és gömöri föld ad neki végső nyugalmat.

Serke község születésének 120. évfordulója idején felújította a Gömör-család sírkertjét. Helyes volna, ha a sírkert gránitoszlopára felvésett neve adna tájékoztatást végső nyughelyéről, hiszen a falubeli mester faragta fejfája nagyon múlandó.

Danis Tamás

Források: Maróthyak leszármaztatása és életük története (kézirat) – *Gömör Olivér-né*: Indiai utamról, Rimaszombat, Rábely K. könyvnyomdája, 1927. (A Gömör című hetilapban közölt hírek.)

A KÖVETKEZŐ SZÁM TARTALMÁBÓL

Ezeréves a magyar iskola – Körmend 750 éve – Az endrődi sortűz – Községi címerek Vas megyében – Lorántffy Zsuzsanna bibliás könyve és román iskolája – Szombathelyi emléktáblák – Utca és közterület elnevezések Körmenden – „Vala Szent Erzsébet asszony falvában Pest mellett” – Régi kovásznai feredezések – A Vas Megyei Honismereti Egyesület négy éve – Általános iskolások honismeretre nevelése Vas megyében.